

VISUOMENĖS MOKSLŲ INFORMACIJA. APIBRĖŽIMAI

ZIEDUNE ZA VECKIENE

Informacinis aktyvumas, būtinybė perduoti ir gauti kokią nors informaciją — vienas iš neatskiriamų žmogaus, kaip visuomeninės būtybės, bruožų. Dėl to dažnai sakoma, kad informacija sena kaip ir visuomenė, t. y. ji vertinama kaip visuomeninis reiškinys. Tačiau informacijos fenomenas ne visada suvokiamas vienareikšmiškai. Dažnai jis aiškinamas labai skirtingai ir prieštaringai.

Informacija — lotynų kilmės žodis, vartotas daugiausiai oficialioje kalboje pranešimo, žinių prasme. Į rusų kalbą pateko maždaug prieš 300 metų iš lenkų kalbos¹. Siuo metu informaciją nagrinėja įvairūs mokslai, kurių tyrinėjimo dalykai skirtingi. Dėl to ir pati informacija traktuojama įvairiai. Atsirado K. Senono matematinė statistinė, A. Kolmogorovo algoritminė, E. Voišvilos semantinė, A. Ursulo filosofinė, V. Afanasjevo socialinė ir kitos informacijos teorijos. Dabartiniu metu labai paplitęs matematinis techninis požiūris į informaciją. Dėl to socialinės ir biologinės sferos informacijos reiškiniai tyrinėti mažiau, dažniausiai kaip automatizacijos objektas. Net informatikos sąvoka įgijo ne tik mokslo apie informaciją, bet ir skaičiavimo technikos srities prasmę. Tačiau infor-

macijos, kaip socialinio reiškinio, nagrinėjimas, jos funkcijų apibrėžimas turi būti svarbus, kad ir koks kompiuterizacijos lygmuo būtų pasiekta. Vertėtų, kaip nurodė dar 1975 metais A. Ursulas², pasukti nuo kibernetinių žinių į socialinių žinių pusę, numatant kibernetikos raidą, atsižvelgti ir į jos socialinę funkciją, ypač visuomenėje, išsivadavusioje iš pasenusių socialinių sandavybių³.

A. Ursulas kibernetinį informacijos aspektą supranta tik kaip techninį. Toks požiūris būdingas ir daugumai užsienio tyrinėtojų, pradant N. Vineriu. Kibernetinis požiūris įsigalėjo daugiausia tik vienoje, tiesa, labai svarbioje — mokslinės techninės informacijos srityje. Jos požiūriu buvo kuriamos ir informacijos teorijos. Vien tik techninį informacijos aspektą pripažino net kai kurie filosofai. Siuo metu susidaro palankesnės sąlygos plačiau pažvelgti į informaciją. Ir šie poslinkiai gana ryškūs. Mokslinę techninę informaciją imta laikyti viena iš sudedamųjų socialinės informacijos dalių. Pastaroji suvokiama kaip visuomeninėje praktikoje panaudojamos įdaiktintos (įprasminotos) žinios (овещественное знание) apie gamtą ir visuomenę⁴. Literatūroje apie būdinama ne tik informacija apskri-

¹ Корнилова И. А. К истории употребления слова «информация» (по документам ЦГАДА) // Сов. архивы. — 1984. — № 4. — С. 28—29.

² Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — М., 1975. — С. 185.

³ Там же. — С. 185.

⁴ Гиляревский Р. С. Социальная информация и НТИ // Научно-техническая информация. — Сер. I. — 1985. — № 7. — С. 31; Ващенко Н. П. Научно-информационная деятельность: Философско-методологические проблемы. — М., 1984. — 204 с.

tai, matematinė informacijos teorija ir pan., bet ir tokie jos skyriai, kaip ekonominės informacijos teorija, socialinės informacijos teorija, pedagoginės informacijos teorija, informacinė lingvistika, meninės (estetinės) informacijos teorija⁵.

Iš visuomenės mokslų sferos daugiau nuveikta apibendrinant ekonominės, socialinės (politinės), kultūrinės informacijos savybes ir dėsningumus.

Cekoslovakijos mokslininkas A. Mer-ta kalba apie visą žmonių visuomenės informaciją, kuri apima ne tik specialią informaciją (mokslinę, techninę, ekonominę ir t. t.), bet ir publicistinę, kultūrinę. Dėl to bendrąją informatiką jis siūlo dalinti į kelis sistemius⁶.

Apibrėžti visuomenės mokslų informaciją ir nustatyti jos vietą informacijos sistemoje galėsime tik išsiaiškinę informacijos prasmę apskritai. Tiesa, tai gana sunkus uždavinys, nes jau iki aštuntojo dešimtmečio vidurio buvo žinoma kelios dešimtys informacijos apibrėžimų⁷. Dabar jų atsirado dar daugiau, todėl nėra prasmės nagrinėti visų. Šiuo metu įvairūs mokslai informacijai skiria ypatingą dėmesį. Suprantama, jos prasmė skirtingai aiškinama matematikų, kibernetikų, filosofų, žurnalistų, ideologų ir pačių informatikų darbuose.

Dar ir šiuo metu plinta kiekybinė matematinė informacijos teorija, kurią suformulavo K. Šenonas. Šis mokslininkas statistiniu tikimybių metodu apibūdino kiekybinį informacijos aspektą, suprasdamas informaciją kaip panaikintą, sumažintą neapibrėžtumą. Taigi informacija — apibrėžtumo antipodas.

Remiantis tuo, informacijos kiekis apibūdinamas kaip sumažintas perdavus pranešimus neapibrėžtumą. Tačiau vien tik šios kiekybinės, nors ir gana patrauklios, ryšio teorijos taikymas socialinei sferai, kuri visada susijusi su kiekybiškai sunkiai išmatuojamu psichologiniu veiksniu, negali būti visada sėkmingas ir plačiai naudojamas. K. Ceris, rašydamas darbą „Žmogus ir informacija“, pabrėžė, jog nereikia tikėti, kad kiekybinis informacijos matavimas gali būti taikomas bet kur⁸.

Atsiranda semantinės ir pragmatinės informacijos koncepcijos. Jos pagrįstos matematinėmis teorijomis, nors bandoma šiek tiek pažvelgti ir į informacijos turinį. Pragmatinis (vertybinis) požiūris į informaciją svarbus sprendžiant visuomeninių procesų valdymo ir kitus uždavinius.

Visų matematinių ir kibernetinių teorijų šalininkai informaciją supranta kaip panaikintą neapibrėžtumą, informacija laikoma tuo, ką galima išmatuoti, bet kas tai yra „tas“, taip ir nepasakoma⁹.

Greta teorijų, kurios informaciją aiškina kaip panaikintą neapibrėžtumą, atsiranda ir tokių, kurios ją traktuoja kaip įvairovę arba atspindėtą įvairovę. Matematinės kokybinės teorijos šalininkas V. Tiuchinas sieja informaciją su įvairove, pripažįsta ir įvairovės atspindį — žinias¹⁰.

Vienas iš pirmųjų filosofinio požiūrio į informaciją šalininkų buvo A. Ursulas. Jis nurodė, kad informacija yra objektyvios tikrovės atspindys, kad ji yra atspindėta įvairovė, atspindžio rezulta-

⁵ Семенюк В. П. Современный этап познания мира и наука об информации // Международный форум по информации и документации. — 1982. — Т. 7. — № 3. — С. 20.

⁶ Семенюк В. П. Современный этап познания мира и наука об информации // Там же: теоретические проблемы информации. — М., 1968. — С. 35—37.

⁷ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 11.

⁸ Черри К. Человек и информация. — М., 1972. — С. 253.

⁹ Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — М., 1975. — С. 19.

¹⁰ Ten pat. — P. 19.

tas¹¹. Šis tyrinėtojas laiko, kad įvairovės koncepcija, paimta kaip informacijos sampratos pagrindas, įgalina apibendrinti, integruoti dalinius informacijos apibrėžimus, išsiaiškinti informacijos ryšį su atspindžio kategorija ir kitomis dialektinio materializmo kategorijomis.

Panašios nuomonės yra ir V. Afanasjevas — vicnas iš žymiausių socialinės informacijos tyrinėtojų. Informacijos, kaip atspindėtos įvairovės, aiškinimu apibendrinama ir informacijos, kaip žinių, duomenų, samprata. „Žinios, — rašo V. Afanasjevas, — visada yra atspindžio rezultatas tos daiktų, reiškinių ir procesų įvairovės, kuri būdinga objektiviai tikrovei“¹².

Visuomenės mokslų informacijai iš dalies tinka žurnalistinis požiūris. Žurnalistinė informacija, nors apibrėžiama kaip naujausios žinios apie įvykius, išreiškia tuos pačius bruožus, kurie būdingi visuomenės mokslų informacijai apskritai. Informacijos socialinė prasmė, informacijos naujumo, vertingumo, partiškumo principai žurnalistinėje informacijoje apibendrinti daug anksčiau, negu atsirado vadinamasis matematinis kibernetinis požiūris į informaciją (po 1948 metų, pasirodžius K. Senono straipsniui „Matematinė ryšio teorija“)¹³.

Informacija, kaip žurnalistinę problemą, dar trečiame mūsų amžiaus dešimtmetyje nagrinėjo A. Garis, M. Gusas, V. Kuzmičiovas, M. Levidovas. Tada

buvo diskutuojama dėl informacijos sampratos, svarstoma, ar visus, ar tik naujus faktus galima vadinti informacija¹⁴. Prie šios problemos vėl grįžtama septintame, aštuntame dešimtmetyje. Informacijos problemą žurnalistinė prasme šiuo metu nagrinėja N. Polgunovas, iš dalies ir V. Afanasjevas¹⁵. N. Polgunovas informaciją supranta kaip žinias apie naujausius šalies, regiono, pasaulio įvykius. Informaciją šis autorius laiko viena iš publicistikos šakų¹⁶.

Septintame dešimtmetyje didžiausią populiarumą įgijo trijų informatikos specialistų — A. Michailovo, A. Ciorno ir R. Giliarevskio suformuluotas požiūris į informacijos fenomeną ir informacinę veiklą. Informaciją jie apibrėžė kaip „objektyvų ryšio tarp sąveikaujančių materialių objektų turinį, pasireiškiantį šių objektų kitimo būvyje“¹⁷.

Šis gana painus ir ne visai aiškus apibrėžimas turėjo reikšmės ir kitiems tuo laikotarpiu vartotiems apibrėžimams. Antai 1971 m. išėjusiame „Informatikos terminų žodyne“ rašoma, kad informacija — tai ryšio tarp materialių objektų jų kitimo būvyje turinys: siauresne prasme — kokio nors pranešimo turinys, žinios apie ką nors, nagrinėjamos jų perdavimo laike ir erdvyje aspektu¹⁸. „Informacija — tai reikšmės ir materialaus nešiklio vienybė, padedanti tikslingai perduoti minčių, jausmų, vėlios pasireiškimus iš vieno subjekto kitam“¹⁹.

¹¹ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 25, 29 и др.

¹² Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — С. 25.

¹³ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 11.

¹⁴ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 11;

Гарри А. Что такое информация // Журналист. — 1928. — № 1. — С. 42;

Гус М. Информация в газете. — М.; Л., 1930. — С. 261 и др.

¹⁵ Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — 408 с.

¹⁶ Полгунов Н. Г. Заметки об информации. — М., 1967. — С. 7.

¹⁷ Михайлов А. И., Черный А. И., Гиляревский Р. С. Основы информатики — М., 1968. — С. 55.

¹⁸ Словарь терминов по информатике. — М., 1971. — С. 29.

¹⁹ Koblitz J. Die Stellung der Bibliothekswissenschaft und der Informations- und Dokumentationswissenschaft in der Informationswissenschaft // Zentralblatt für Bibliothekswesen. — 1969. — Nr. 12. — S. 706.

A. Michailovas, A. Ciornas ir R. Giliarevskis apibrėžė ir mokslinę informaciją. Jie rašė: „Mokslinė informacija — tai pažinimo procese gauta loginė informacija, kuri adekvačiai atspindi objektyvaus pasaulio dėsningumą ir panaudojama visuomeninėje istorinėje praktikoje“²⁰. Sis informacijos apibūdinimas, A. Ursulo ir kitų nuomone, buvo šiek tiek per siauras; pavyzdžiui, reikėtų nurodyti, kad mokslinė informacija atspindi ne tik objektyvius tikrovės dėsningumą, bet ir reiškinius, faktus, kad į jos sąvoką įeina ne tik panaudojama, bet ir visa kita informacija²¹. Sis apibrėžimas vėliau buvo koreguotas. Tokį A. Ursulo patikslintą apibrėžimą reikia priimti ir mums. Kai kurie tyrinėtojai, pavyzdžiui, G. Sokolovas, mano, kad lygia greta egzistuoja dvi informacijos sampratos: buitinė ir mokslinė. Pirmąja laikoma informacija kaip žinios, antrąja — įvairios kitos informacijos interpretacijos. Manytume, kad pastaruoju metu vėl labiau imama pripažinti pradinę (žurnalistinę) informacijos sampratą žinių, pranešimų prasme ne tik buityje, bet ir moksle. Tai patvirtina ir A. Michailovo, A. Ciorno ir R. Giliarevskio knygoje²² pateiktas naujas informacijos, kaip „galimų saugoti, perduoti ir keisti žinių“, apibrėžimas bei 1980 m. TSRS valstybinis standartas. Jame sakoma: „Mokslinė techninė informacija — tai žinios apie dokumentus ir faktus, gautos kaip mokslinės techninės, gamybinės ir visuomeninės veiklos išdava“²³.

Vertinant iš humanitarinių pozicijų, šis apibrėžimas, nors ne visai patikliai sutiktas kai kurių informacijos specialistų, suprantančių informaciją plačiau, yra visiškai priimtinas kaip aiškiausiai pateiktas ir geriausiai atskleidžiantis informacijos prasmę.

Sioje informacijos apibrėžimų įvairovėje išsiskiria ir keli požiūriai į patį informacijos objektą. Tą svarbu žinoti, siekiant nustatyti nagrinėjamo reiškinio vietą kitų reiškinių sistemoje. A. Ursulas, recenzuodamas bulgarų mokslininko V. Conevo knygą „Informacija ir atspindys“ (Sofija, 1977), kalba apie tris pagrindinius požiūrius į informaciją: 1) **socialinį** — informacija vertinama kaip fenomenas, būdingas išimtinai sąmoningai žmogaus veiklai; 2) **funkcinį** — informacija suvokiama per kibernetinių valdymo sistemų funkcionavimą; šalininkai mano, kad ji atsiranda gyvų sistemų lygmenyje; 3) **atributinį** — informacija suprantama kaip bendra materijos savybė — atributas, būdingas visoms materialioms sistemoms²⁴. Apie atributinį ir funkcinį požiūrius rašo A. Koriukova, V. Dera²⁵ ir kiti. Tarp šių požiūrių šalininkų vyksta gyva diskusija. G. Vorobjovas nurodo, kad neorganiniame pasaulyje egzistuoja **elementarioji**, gyvojoje gamtoje — **biologinė** ir žmonių visuomenėje — **intelektualioji (semantinė, prasminė)** informacija²⁶. Toks informacijos skirstymas panašus į anksčiau aptartą A. Ursulo skirstymą. Kitokie tik pavadinimai. O. Voverienė informaciją skirsto į

²⁰ Михайлов А. И., Черный А. И., Гиляревский Р. С. Основы информатики. — С. 55.

²¹ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 101.

²² Михайлов А. И., Черный А. И., Гиляревский Р. С. Научные коммуникации и информатика. — М., 1976. — С. 73.

²³ ГОСТ 7—27—80. Научно-информационная деятельность. — М., 1981. — С. 2.

²⁴ Урсул А. Д. Рец. кн.: Цонев В. Информация и отражение // Новые книги за рубежом по общественным наукам. — 1977. — № 9. — С. 30—35.

²⁵ Кориюкова А. А., Дера В. Г. Основы научно-технической информации: Учеб. пособие для вузов. — М., 1985. — С. 7.

²⁶ Воробьев Г. Г. Информационная культура управленческого труда. — М., 1971. — С. 3.

elementarią, biologinę, socialinę ir mašininę²⁷. Taigi pirmieji trys požūriai atspindi ir čia. Mašininės informacijos išskyrimas šiame kontekste vargu ar iš viso pateisinamas, nes informacija suvokiama jos perdavimo prasme. Tokiu atveju informaciją reikėtų dar skirstyti į perduodamą: 1) žodžiu, 2) raštu, 3) mašina skaitoma forma ar panašiai.

Visuomenės mokslų informacija labiausiai sietina su socialine intelektuale informacija. Literatūroje plačiau vartojamas socialinės informacijos terminas. Jeigu visuomenės mokslų informaciją laikysime socialinės informacijos dalimi, tai, savaime aišku, jai būdingos ir tos pačios savybės, funkcijos ir pan. Tad kas gi yra ta socialinė informacija?

Patį socialinę informaciją suvokiama taip pat labai nevienodai. Kai kurie tyrinėtojai skiria informaciją pagal jos cirkuliavimo sferą (visuomenę). V. Afanasjevas socialine laiko visą informaciją, cirkuliuojančią visuomenėje ir panaudojamą visuomeninių procesų valdymui²⁸. O. Jelčaninova socialinė informacija vadina duomenis apie ekonominių, socialinių, politinių, dvasinių ir kitų visuomeninio gyvenimo sričių padėtį, sąryšį, įvairių informacijos rūšių sintezę²⁹. A. Ursulas rašo, kad socialinė informacija pati sudėtingiausia iš visų informacijos rūšių, neatskiriama ir specifinis materijos judėjimo socialinės formos bruožas. Socialinė informacija yra visuomenės atspindėjimo aspektas ir rezultatas: tiek pačios materijos judėjimo socialinės formos, tiek ir kitų formų tuo aspektu, kiek jos panaudo-

jamos visuomenėje ir įtrauktos į visuomeninio gyvenimo orbitą. Socialinė informacija — bet kokio socialinio atspindžio, nebūtinai pajungto šamonei pasireikšti, aspektas ir rezultatas³⁰.

Socialinė informacija yra aukščiausias informacijos tipas, nes jos turinys yra loginis mąstymas — pats aktyviausias, pats aukščiausias tikrovės atspindėjimo laipsnis. Bet, kaip nurodoma V. Afanasjevo darbuose, informacija neegzistuoja be materijos, be materialios tikrovės šaltinio³¹. Socialiniams informavimo procesams dažniausiai būdingas apgalvotas tikslas. Antras svarbus informacinių procesų struktūros elementas — socialinės ir gamtinės sąlygos. Socialinių informacinių procesų sąlygos nulemia informacijos pralaidumą, jos arba skatina procesą, arba trukdo jam. Šios sąlygos yra pagrindinis trukdymų ir informacijos „triukšmo“ šaltinis.

Vieni tyrinėtojai socialine informacija laiko tik informaciją apie visuomenę, kiti — loginį žinių lygmenį, dar kiti — žmogaus veiklos, kartu ir žmogaus bei gamtos santykių universalią charakteristiką. A. Ursulas nepritaria minčiai, kad socialinė informacija yra tik loginio mąstymo išdava³².

Pastaruoju metu atsiranda naujų požūrių į informacijos, ypač socialinės, fenomeną. Kai kurie tyrinėtojai socialine informacija laiko aukščiausią žinių pasireiškimo formą, skirstydami žinias į tris lygmenis: sintaksinį — metažinias, semantinį — tiesiog žinias ir pragmatinį — informaciją arba socialinę informaciją. D. Bliumenau tvirtina, kad terminai „žinios“ ir „so-

²⁷ Voverienė O. Informatikos teorija ir metodologija. — V., 1985. — P. 9.

²⁸ Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — С. 39.

²⁹ Елчанникова О. В. Роль социальной информации и математических методов в выработке решений по управлению социальными процессами: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. — М., 1969. — С. 5.

³⁰ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 194.

³¹ Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — С. 52.

³² Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 194.

cialinė (semantinė) informacija" yra sinonimiški³³.

Panašios nuomonės šiuo klausimu yra ir E. Sapyra. Viename straipsnyje jis rašo: „Mūsų civilizacija atkakliai reikalavo sukurti technologiją, sugėbančią paversti žinią socialine informacija“. Autoriaus nuomone, ir socialinę informaciją galime laikyti labiausiai organizuota forma — fiksuotomis, užrašytomis žiniomis³⁴.

Įvairuoja ir sąvokų „socialinis“, „visuomeninis“, „visuomeninis politinis“ samprata. Kalbiniai žodynai žodį „socialinis“ aiškina kaip „visuomeninis“³⁵. Taigi tiek gyvojoje kalboje, tiek raštuose sąvokos „socialinis“, „visuomeninis“, „visuomeni is politinis“, „socialinis politinis“ dažnai vartojamos kaip sinonimai. Rečiau, bet ta pačia visuomenine politine prasme pateikiamos ir „socialinės“, „visuomeninės politinės“, „visuomenės mokslų“ informacijos sąvokos. Dažniausiai socialinės visuomeninės sferos ir socialinės informacijos sferos ribos nesutampa. Tai apsunkina ne tik terminologiją, bet ir praktinę veiklą, sferų pasidalijimą funkciniu požiūriu. Dar vartojamas terminas „politinė informacija“ Jis pateikiamas ir siaurąja prasme (kaip informacija apie politikos sferą) ir plačiąja. Pastarąją atspindi politinės informacijos apibrėžimai, duoti knygose „Politinė informacija“ ir V. Afanasjevo „Socialinė informacija ir visuomenės valdymas“ Pirmojoje rašoma: „Politinė informacija — svarbiausia socialinės informacijos dalis. Ji api-

ma politinio visuomenės gyvenimo faktus, įvykius, reiškinius, santykius tarp klasių, nacijų, valstybių. Cia taip pat įeina pranešimai apie įvykius ir reiškinius, vykstančius kitose visuomeninio gyvenimo sferose — ekonomikoje, kultūroje ir turinčius politinę reikšmę“³⁶. Ši politinės informacijos apibūdinimą, jos siauresniąją ir platesniąją prasmes pripažįsta ir V. Afanasjevas, nagrinėdamas politinės informacijos, kaip svarbiausios socialinės informacijos sudėtinės dalies, specifika³⁷. Politinę informaciją, taip pat remdamasis tais pačiais šaltiniais, apibūdina ir A. Ursulas³⁸. Politinės informacijos samprata plačiąja prasme beveik sutampa su visuomenės mokslų informacijos turiniu. Nagrinėjant siauriau, politinė informacija sudaro vieną iš pagrindinių visuomenės mokslų informacijos sudedamųjų dalių. Dėl to visuomenės mokslų informacijai būdingi ne tik socialinės informacijos apskritai, bet ypač politinės informacijos bruožai. Politinė informacija vaidina svarbų vaidmenį visuomenės valdyme, padeda toms klasėms ir partijoms, kurios yra valdžioje. Mūsų šalyje politinės informacijos funkcionavimą kontroliuoja Komunistų partija.

Reikėtų pritarti V. Afanasjevo požiūriui, kad „socialinė informacija yra informacija, cirkuliuojanti visuomenėje ir panaudojama visuomeninių procesų valdymui, kad informacija — tai žinios, pranešimai, duomenys apie socialinę materijos judėjimo ir kitas jos formas ta prasme, kuria visa tai panaudojama visuomenėje, įtraukiama į visuomeninio

³³ Блюменану Д. И. Информация: миф или реальность?: О состоянии понятий «знания» и «социальная информация» // НТИ. — 1985. — Сер. 2. — № 2. — С. 1—4.

³⁴ Шапиро Э. Л. Сигнал, знание, информация: Эволюционный аспект // НТИ. — 1985. — Сер. 2. — № 2. — С. 5—7.

³⁵ Толковый словарь русского языка. — Л., 1982. — С. 298; Словарь современного русского литературного языка. — М.; Л., 1963. — Т. 14. — С. 434.

³⁶ Политическая информация. — М., 1973. — С. 10.

³⁷ Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — С. 359, 360.

³⁸ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 201.

gyvenimo orbitą³⁹. Tam tikra prasme priimtina ir socialinės informacijos, kaip aukščiausios žinių organizavimo formos, samprata, išdėstyta minėtuose D. Bliumenau, E. Sapyros ir kitų darbuose.

Literatūroje socialinė informacija skirstoma arba pagal turinį, arba pagal formą. Pagal turinį ji yra: ekonominė, politinė, estetinė, kultūrinė ir t. t. Kai kurie skiria žurnalistinę, pedagoginę, bibliografinę informaciją ir pan. Filosofas A. Ursulas socialinę informaciją, panašiai kaip kultūrą, skiria dar į materialią ir idealią⁴⁰. Jo požiūriu, tiesa, išdėstyta gana painiai ir neaiškiai, visą, kas susiję su žmogaus veikla pertvarkant aplinką (sąryšis su negyvosios gamtos, biologiniais elementais ir vienu žmonių su kitais materialinės gamybos procese), sudaro materialią informaciją, o pirminę informaciją vis dėlto yra materialinė informacija⁴¹. Tačiau materialios informacijos išskyrimo galimybe abejoja V. Afanasjevas. Jis nurodo, kad socialinė informacija visada ideali, nes ji yra socialinių procesų atspindys žmogaus sąmonėje. Norint išgauti informaciją iš „antrosios prigimties“ daiktų, t. y. iš tų daiktų, kuriuos sukuria žmonės ir kuriuose įsikūnija žmonių žinios, reikia vartoti kalbą (natūralią arba dirbtinę), be kurios žmogus negali suvokti informacijos⁴².

A. Ursulo minčiai apie materialios socialinės informacijos buvimą nepitaria ir G. Žuravliovas. Jis nurodo, kad „visuomeninėje buityje vyksta informaciniai procesai, bet vargu ar tikslinga dalinti informaciją į materialią ir idealią“⁴³.

V. Afanasjevas teisis, kritikuodamas A. Ursulą, kuris teigia, kad, perduodant informaciją, pavyzdžiui, ryšio kanalais (per radiją, televiziją, spaudą), ir naudojant technines priemones, ideali informacija virsta materialia. Siuo atveju, nors ir įrašyta į juostą ar kitą techninę informacijos laikmeną, savo turiniu ji lieka socialinė, ideali, tik forma materialia.

Abu autoriai iš dalies yra teisūs. Tačiau vienodam socialinės informacijos supratimui, matyt, trukdo skirtingas požiūris į informacijos fenomeną apskritai. A. Ursulas informaciją suvokia platesne filosofine prasme, o V. Afanasjevas — žurnalistine, fiksuotos informacijos prasme.

Socialinė informacija literatūroje ne tik apibūdinama, bet ir skirstoma labai nevienodai. Vieni autoriai ją grupuoja atsižvelgdami į šaltinių turinį, kiti — į veiklos sferą, dar kiti nesilaiko vienodo skirstymo kriterijaus. Antai A. Ursulas idealią informaciją skirsto į politinę, teisingą, mokslinę, filosofinę, etinę, estetinę, religinę⁴⁴. Su tokiu skirstymu visiškai sutiktume. Tačiau įterpta mokslinė informacijos rūšis byloja apie nevienodą skirstymo kriterijų. Jei skiriame mokslinę, tai reikėtų skirti ir mąsinę arba populiarią, o juk autorius nagrinėja mokslo informaciją. Panašiai, nesilaikydamos vienodo skirstymo kriterijaus, pateikia informacijos rūšis ir G. Vorobjovas. Jis rašo, kad yra dokumentinė, skaičiavimo, ekonominė, administracinė, techninė ir kitos informacijos rūšys⁴⁵. O. Voverienė socialinę

³⁹ Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — С. 39.

⁴⁰ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 194—195.

⁴¹ Ten pat. — P. 187.

⁴² Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. — С. 53.

⁴³ Журавлев Г. Т. Социальная информация и управление идеологическим процессом. — М., 1973. — С. 43.

⁴⁴ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 200—201.

⁴⁵ Воробьев Г. Г. Информационная культура управленческого труда. — С. 3—4.

informaciją klasifikuoja dar sudėtingiau: į masinę ir specialiąją. Pirmajai priskiria buitinę, publicistinę, estetinę, o antrajai — mokslinę, ekonominę, politinę ir kitas. Mokslinę dar skirsto pagal mokslo šakas: fizikos, chemijos, matematikos, ekonomikos, biologijos⁴⁶. Visuomenės mokslų informacijos šakos, išskyrus ekonomines, čia neatsispaudė.

E. Sedova skiria ekonominę, socialinę politinę ir dvasinę informaciją⁴⁷. Pastarosios išskyrimas nėra visai patikimas, nes ir socialinė politinė informacija yra dvasinės veiklos sritis. Pagal veiklos vietą tyrinėtoja gana argumentuotai skirsto informaciją į: techninę, ūkinę, pramoninę, prekybinę, žemės ūkio, kultūrinę, karinę, teatrinę, sportinę. Esama ir šitokių informacijos rūšių: faktinė, prognozinė, interpretacinė, normatyvinė, instrumentinė, loginė ir pan.⁴⁸

Aišku, galimi įvairūs informacijos skirstymo būdai, tačiau visada svarbu laikytis vieno kriterijaus.

Pagal pagrindines visuomenės mokslų šakas visuomenės mokslų informaciją skirstysime į: ekonominę, politinę, filosofinę, istorinę, teisinę, kultūrinę, meno, pedagoginę ir kt. Galima klasifikuoti ir smulkiau, pavyzdžiui, išskirti bibliografinę, psichologinę ar panašias sritis.

Spaudoje pasitaiko ir socialinės informatikos samprata, gvildenta G. Sokolovo darbuose. Tačiau šiuo metu ji mažai susijusi su visuomenės mokslų informacija. Socialine informatika G. Sokolovas ir kiti Leningrado kultū-

ros instituto dėstytojai laiko bendrą informacinio aptarnavimo teoriją⁴⁹.

Labai dažnai siejasi bibliografijos, visuomeninės politinės bibliografijos ir visuomenės mokslų informacijos tūrinys, uždaviniai ir funkcijos.

Bibliografijos teorija, ypač veikiama komunikacinio informacinio požiūrio, yra suformulavusi visus pagrindinius principus, tikslus, funkcijas, uždavinius, kurie priimtini ir tiesiog gali būti perkelti iš bibliografijos į visuomenės mokslų informacijos sferą.

Pats bibliografinės informacijos apibrėžimas — „žinios (informacija) apie dokumentus“ — artimas mokslinės techninės informacijos sampratai, pateiktai Valstybiniame standarte. Jau prieš daugelį dešimtmečių bibliografijos teorija suformulavo svarbiausius bibliografijos principus, iš jų ir pagrindinį — patiškinimo principą, išskyrė mokslškumo, objektyvumo, demokratiškumo ir kitus bibliografijos bruožus, pagrindines funkcijas⁵⁰.

Visuomenės mokslų informacija naudojasi ir visuomeninės politinės bibliografijos patyrimu, dokumentine baze. Visuomeninė politinė bibliografija, kaip atskira mokslinė disciplina, mūsų šalyje susiformavo šio amžiaus trečiame ketvirtame dešimtmetyje. Jos teorinis ir praktinis patyrimas apibendrintas L. Levino, O. Koršunovo, R. Savickos, N. Sacharovo, M. Bespalovo, E. Bespalovos ir kt. darbuose⁵¹. Visuomeninės politinės bibliografijos įstaigų organizacinę struktūrą galima imti visuomenės mokslų informavimo sistemos pagrind-

⁴⁶ Voverienė O. Informatikos teorija ir metodologija. — P. 9.

⁴⁷ Sedova Э. П. Кибернетика и управление обществом // Научное управление обществом. — 1972. — Вып. 6. — С. 237—238.

⁴⁸ Урсул А. Д. Проблема информации в современной науке. — С. 300.

⁴⁹ По поводу концепции социальной информации // Советская библиография. — 1976. — № 1. — С. 38.

⁵⁰ Библиография. Общий курс. — М., 1981. — С. 41—52 и др.

⁵¹ Библиография общественно-политической литературы. — 2-е изд. испр. и доп. — М., 1968. — Ч. 1. — 302 с.; Библиография общественно-политической литературы. — М., 1963. — Ч. 2. — 368 с.; Беспалов М. Н. Экономическая библиография. — М., 1975. — 271 с. и др.

du. Tačiau visuomeninės politinės bibliografinės apibendrinimas beveik nedarė įtakos visuomenės mokslų informacijos teorijos formavimuisi. Teorinėje plotmėje viską teko kurti iš naujo, naudojantis bendros informacijos teorijos laimėjimais. Šiuo metu pradėta rutulioti ir visuomenės mokslų informacijos teorija: pasirodo V. Vinogradovo, S. Gabrovskos, T. Andrijanovos ir kitų autorių darbai. Atskirai tyrinėjami ekonomikos, filosofijos, sociologijos, teisės, istorijos, pedagogikos informacijos klausimai. Pastaruoju metu ypač suaktyvėjo kultūros informacija. Pažymėtinos kultūros sričiai ir iš dalies jos informacijai skirtos A. Molio, I. Vitani⁵² knygos. Kuriamos nacionalinės ir tarptautinės informavimo sistemos. Tačiau visuomenės mokslų informacijos teorijos problemos išsamiau dar netyrinėjamos. Šios srities informacija dažniausiai suprantama kaip žinios. Visuomenės mokslų mokslinės informacijos instituto direktorius akademikas V. Vinogradovas šiuo klausimu rašė: „Jeigu mokslą, kuriantį naujas teorijas, išaiškinantį naujus objektus reikšmingus faktus laikysime pirmine informacija, tai antrinė mokslinė informacija bus lyg savotiškas antstatas, ypatinga papildoma „žinių apie žinias“ sistema“⁵³. Visuomenės mokslų informacijos organizavimo problemas tyrinėjusi T. Andrijanova informaciją apibūdina ir kaip žinias, faktus, metodus, ir kaip atspindį⁵⁴.

Tad ką gi laikysime visuomenine politine informacija apskritai ir visuomenės mokslų informacija? Matyt, pirmoji bus mokslinėje ir praktinėje veikloje sukauptos įprasmintos žinios apie visuomeninės sferos reiškinius, faktus ir do-

kumentus. Visuomenės mokslų informacija — tai visa prasminė informacija, gauta pažinimo procese ir adekvačiai atspindinti objektyvius visuomenės gyvenimo dėsningumus, reiškinius ir faktus.

Visuomenės mokslų informacija, kaip žinios, funkcionuoja užfiksuotos materialiose laikmenose (nešikliuose) — popieriuje, mikrojuostose, kortose, audiovizualinėse priemonėse ar pan. arba perduodamos neformaliais informacijos kanalais žodžiu. Informacija, kuri gali egzistuoti ir būti perduota gestais, jausmais ir kurią, kaip vieną iš informacijos perdavimo šaltinių, nurodo kai kurie informacijos specialistai, čia neįeina. Visuomenės mokslų informacijos svarbiausią vaidmenį vaidina dokumentinė (fiksuota) informacija. Ją skirsime į pirminius ir antrinius dokumentus — pirminės ir antrinės informacijos šaltinius. Kol kas svarbiausias visuomenės mokslų informacijos įstaigų uždavinys — antrinių dokumentų gamyba.

Apibendrinami straipsnį, darome šitokias išvadas:

1. Bandydami apibrėžti visuomenės mokslų informaciją ir nustatyti jos vietą tarp informacijos sampratų, susiduriame su didele pažiūrų (konceptijų) įvairove, kuri atspindi nuolat besivysstantį mokslą, atitinka pagrindinius dialektikos dėsnius apie reiškinių ir požirių į juos raidą. Norint išsiaiškinti sudėtingą informacijos reiškinį, būtina pažinti jo prieštarinę, besikeičiančią esmę.

2. Skiriami matematiniai, kibernetiniai kiekybiniai ir semantiniai, pragmatiniai, socialiniai kokybiniai požiriai į informaciją. Mūsų šalyje pirmiau;

⁵² Моль А. Социодинамика культуры. — М., 1973. — 406 с.; Витани И. Общество, культура, социология. — М., 1984. — 288 с.

⁵³ Виноградов В. А. Общественные науки и информация. — М., 1978. — С. 18.

⁵⁴ Андриянова Т. В. Методические проблемы организации информации в области общественных наук: На примере англо-американской социологии. — М., 1980. — С. 7, 9.

sia ir išsamiausiai informacija buvo išnagrinėta socialiniu požiūriu kaip pagrindinė žurnalistikos problema trečiajame ketvirtame šio amžiaus dešimtmetyje, t. y. daug anksčiau, nei atsirado matematinė ir kibernetinė samprata, kurią suformulavo K. Senonas šio amžiaus penktame dešimtmetyje. Geriau atskleisti visuomenės mokslų informacijos esmę padeda kokybinės socialinės informacijos teorijos.

3. Pagal semantinę prasmę žodinėje bei raštu kalboje žodžiai „socialinis“ ir „visuomeninis“ turi sinoniminę reikšmę, tačiau informacijos teorijoje šios sąvokos skiriasi. Visuomenės mokslų informacija pagal šiuo metu labiausiai paplitusį skirstymą yra tik socialinės informacijos sudedamoji dalis. Socialinės informacijos, kaip visuomenėje cirkuliuojančios visos informacijos, samprata šiuo metu populiari, bet nėra visai tiksli. Geriau būtų šią informaciją vadinti intelektualia ar semantine (greta elementarios ir genetinės). Socialinės informacijos esmė tada būtų siauresnė ir sutaptų su visuomeninės (visuomenės mokslų ir visuomeninės

politinės praktikos) sferos esme. Tai atitiktų žodžių „socialinis“ ir „visuomeninis“ vienodą prasmę.

4. Išryškėjo kelios informacijos kryptys. Ji apibrėžiama kaip pranešimai, žinios, naujienos (daugiausia žurnalistų darbuose) ir kaip visa tai, kas panaikina neaiškumą, faktai, duomenys, atspindėta įvairovė, reikšmės ir materialaus nešiklio vienybė (kibernetikų, informatikų, filosofų darbuose). Vyksta poslinkis į sampratos paprastėjimą žinių prasme.

5. Visuomeninę ir politinę (moksline ir masine) informaciją plačiąja prasme galima laikyti socialinės informacijos sinonimu ir apibrėžti ją kaip mokslinėje ir praktinėje veikloje sukauptas įprasminamas žinias apie visuomeninės sferos reiškinius, faktus ir dokumentus. Visuomenės mokslų informacija — tai visa prasminė informacija, gauta pažinimo procese ir adekvačiai atspindinti visuomeninės sferos dėsningumus, reiškinius ir faktus. Į šią sąvoką įeina ir užfiksuotos ži. ios apie žinias — antrini dokumentai.

Vilniaus valstybinio
V. Kapsuko universiteto
Mokslinės informacijos katedra

[teikta 1986 m. balandžio mėn.

ИНФОРМАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК. ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Ж Е Д У Н Е З А В Е Ц К Е Н Е

Р е з ю м е

При определении понятия информации наблюдается множество различных концепций математико-кибернетического, философского, филолого-библиографического направления. Выдвигаются количественные и качественные, очень сложные и более упрощенные определения, приближенные к первоначальному в смысле знаний.

Информация общественных наук тесно связана с информацией вообще и с социальной, журналистской и библиографической в особенности. Существует неуязвимость в определении социальных явлений вообще и социальной информации, что затрудняет

установление места информации в общественных науках.

В широком понятии информацию общественную и политическую (научную и массовую) можно считать синонимом социальной информации и определить её как осмысленные знания о явлениях, фактах и документах общественной сферы. Информацией общественных наук назовём все знания, полученные в процессе познания и адекватно отражающие закономерности, явления и факты, а также документы общественной среды.

THE INFORMATION OF PUBLIC SCIENCES. DEFINITIONS

Z I E D Ū N Ė Z A V E C K I Ė N Ė

S u m m a r y

Many different conceptions are noticed in defining the information: of mathematical, cybernetical, phylosophical, phylological and bibliographical dirrection. There are quantitative and qualitative definitions very complicated and more or less simple very close to the primary one.

The information of public sciences is very closely connected with the information in general and especially with the information of social sciences, journalism, bibliography.

There is no coincidence in defining social phenomena in general which interferes in fixing the place of the information of public sciences.

One can consider public and political information the synonym of social information and define it as the information on the phenomena, facts and documents of social character. The information of public sciences we'll call the information received in the process of cognition and all the regularities, phenomena and facts and also the documents of public sphere.